

UNIVERSITEIT LEIDEN

LISZT VIANNA NETO

**MODERNISMO ECLIPSADO
ARTE E ARQUITETURA ALEMÃ NO RIO DE JANEIRO DA ERA VARGAS (1930-1945)**

LEIDEN, NEDERLAND
2020

ABSTRACT

German-speaking emigrants from the interwar period - both Jewish and non-Jewish - were among the most fundamental figures in the cultural field of the 20th century. Despite their low degree of permanent settlement in Brazil, the country played an important role in the diaspora of these immigrants to the Americas. If on the one hand, their migratory flow to Brazil was limited, on the other this immigration was large enough to significantly change the communities that were already established in the country. Such a change imposed internal tensions that were aggravated by the German national-socialist cultural policies in Brazil and by the increasing upsurge of xenophobic and authoritarian policies under the presidency of Getúlio Vargas (1930-1945). The effects of these policies reverberated across the Brazilian artistic field as frictions between the national and the foreign artistic modernist movements.

Gathering Brazilian and German artists, as well as art aficionados, the Pro Arte association was founded in 1931 by Theodor Heuberger an art dealer from Munich, Petrus Sinzig a Franciscan friar very active in the musical field and in the Catholic press, and Maria Amelia Rezende Martins a pianist and patron of the arts who gave Pro Arte its status as a Brazilian cultural institution. With more than a thousand members in Rio de Janeiro alone, Pro Arte formed what was called the "Pro Arte Ring", with headquarters in the South and Southeast, and with several representations in the Northeast of Brazil. With its own magazine, *Intercâmbio*, Pro Arte represented German institutions in Brazil such as the *Deutscher Werkbund* and the *Deutsche Akademie München*. Pro Arte also brought together immigrant artists, such as A. Altberg, H. Reyersbach, F. Maron, L. Putz, H. Nöbauer, many of whom are now long forgotten and renowned Brazilian artists, such as Portinari, Di Cavalcanti, Segall, Brecheret and Guignard, who organized the Pro Arte exhibitions. In addition to its role in the cultural exchange between Germany and Brazil, Pro Arte presented modern art groups almost unknown to the national artistic field, by institutions such as the *Deutscher Werkbund*, the *Bauhaus*, the *Münchner Sezession*, and also developed close ties with modernism in São Paulo - cooperating with the *Sociedade Pro Arte Moderna* and the *Clube de Arte Moderna*.

However, the political context of the 1930s, both in Brazil and in Germany, had a decisive impact on the trajectory of Pro Arte and its members. On one hand, the Nazi *Putsch* over the association imposed the acquiescence to an intolerable cultural policy, while on the other, the nationalistic and anti-Germanic pressure from the Vargas' dictatorship (1937-1945) was growing and insurmountable after the declaration of War to the Axis.

Throughout this thesis I seek to answer the following question: What were the German immigrant artists' position in the Brazilian artistic field, specifically in the capital city Rio de Janeiro during the interwar period? How did the political sphere - whether Brazilian cultural politics during the Estado Novo or the German National Socialist policies - impact the individual and collective trajectories of these artists? Historiography often deals with economic and political relations between Brazil and Germany in the period, but only recently has the impact of German cultural policy been investigated in Brazil. Still, very little is known about how this policy affected the life of immigrant artists - especially outside the southern region of Brazil.

This subject brings up contemporary questions concerning modern democracies. In the context of the Vargas Era, my broader frame is understanding the making of the Brazilian modern state - and therefore the development of Brazilian democracy. The immigrant liminal condition in Brazil is the counterpart of the intrinsic challenges of Brazilian society as a whole. To understand the democratic challenges concerning migration is to understand how the Brazilian State differed from fascism and totalitarianism in Europe - or from modern and consolidated democracies.

My work seeks to illuminate historiographical gaps that ignore or uncritically deal with the nationalist discourse in Brazilian modernism. I find that the History of Art treated modernism as an autonomous field, having ignored its political influences, and considered the immigration of artists as merely a biographical event. Comparatively, the historiography of immigration in the Vargas Era dealt with the phenomenon from a political point of view, more specifically on migration laws and colonization policies, and its contacts with Germany from a diplomatic and economic perspective.

To address these historiographical gaps, I adopt the perspective of the Social History of Art, which approaches Art not in its internality, in the analysis of works, but in the broader artistic field. To that end, I used Pierre Bourdieu's sociological contribution, as well as its appropriation by Sérgio Miceli, in analyzing the Brazilian modernist artistic field in his contacts with the political sphere - especially in his contacts with the State. From Bourdieu's sociological framework, new questions arise about Brazilian modernism, its patronage, circulation, consumption, taste formation, circuits of consecration, and criticism. The Interwar period in Brazil represented a brief freedom for German immigrants - circumscribed between the persecution of the nationalization campaigns during the First and Second World Wars. Brazil's declaration of war on the Axis countries clearly defined political directions and permanently sealed personal trajectories so that the post-war politics would not heal its consequences. The immigrant artists suffered as much from Brazilian nationalism as from German nationalism: if the alignment with Brazilian nationalism did not guarantee them any safeguard, alignment with German nationalism would be suppressed years before the declaration of

war of 1942. Without room for autonomy, the immigrants in Brazil had to re-emigrate to other countries or accept their marginalized position. Their individual and collective trajectories are the subject of this research.

Furthermore, this thesis aims to understand the position of German-speaking immigrants in the Brazilian artistic and architectural fields during the Vargas Era. I start from the general hypothesis that migration of Europeans to the Americas during the first half of the twentieth century fundamentally altered the cultural structure within several countries. More specifically, I hypothesize that German-speaking immigrants that migrated to Brazil, were fundamental actors in the early days of Brazilian modernism, despite being faced with conditions and measures that made their entry and settlement into the country extremely difficult. However, in this thesis I argue that the authoritarian, xenophobic and nationalist dispositions of the successive Vargas governments would obliterate any memory of immigrant artists and architects in the formation of Brazilian modernism, in favor of national artistic movements. Still, the national modernist project and discourse, propagated by the Ministry of Education and Public Health of Gustavo Capanema, elected the so-called "Brazilian School" as their legitimate representative - implying the marginalization of elements that were foreign to them, such as immigrant artists. It is crucial to consider that the German cultural policy for Brazil relied on German-Brazilian groups and institutions to extend its influence - and Pro Arte was a prominent part of its projects for the *Deutschtum* in Rio de Janeiro. For a short period, Pro Arte would gather a very diverse public - congregating Brazilians, German-Brazilians, Germans - both Jewish and non-Jewish - as well as professionals and amateurs, classicists and modernists, architects, musicians, artisans, foreign language students, as well as a large number of art lovers and enthusiasts.

The primary goal of this thesis is to address historiographical gaps previously left by the Brazilian modernist narrative by conducting the first thorough analysis of its relationship with German modernism. The reason for such historiographical gaps is the perspective of political and social history from which the German migration to Brazil has often been approached from, focusing on the migratory conditions and policies in the broad panorama of diplomatic relations between Brazil and Germany. Regarding the History of Art, often concerned about Brazilian artists - with the exception of Lasar Segall in visual arts and Gregori Warchavchik in architecture, both born in the Russian Empire - I investigate German immigrant artists never before researched from a uniquely social perspective.

This research is especially relevant, both academically and socially, as it addresses issues that are still pertinent to modern-day Brazil, particularly the challenges that immigration can pose to

democracies and related phenomena such as racism, racial discrimination, xenophobia and related intolerance. I intend to generate new analytical interpretation for the history of Brazil, as well as to open new fields of research for future historiographies. Moreover, this thesis is particularly concerned with opening a dialogue on humanistic values such as freedom, democracy and human rights - especially with regard to migration and exile - against nationalism, authoritarianism, and historiographical neglect.

My spatial and temporal frame encompasses Rio de Janeiro between the post-revolution of 1930 until the end of the Vargas' government (1930–1945). The events unleashed since 1930 in Brazil have been the product of an enormous rupture in the fabric of relations between the regional governing oligarchies and the national state. This echoed in the development of Rio de Janeiro's artistic and architectural field, historically dependent on public patronage. This time frame roughly coincides with foundational events in Germany, such as the 1932 election and the appointment of Adolf Hitler as Chancellor, his rise as a dictator and his fall in the end of World War II (1933–1945). In Germany during the 1930s the number of exiles and refugees from the Nazi regime increased and tensions with foreigners reached its apex when Brazil declared war against Germany and the Axis Powers. With the end of World War II and the Estado Novo, most of the political and social tensions dissipated in Brazil.

In the initial chapter "Theory of Migration and Exile," the theoretical foundation of this thesis is provided by broadly discussing migration and exile, from their genesis to their implications, and by considering the mass migration as a product of modernity, directly related to modern political phenomena - such as totalitarianism and revolution. In the second chapter "Immigration and Exile in Rio de Janeiro", I will discuss the specificities of German immigration in Rio de Janeiro during the first half of the twentieth century. In its sub-chapter, I will contextualize the development of the Brazilian modernist field, the relative position of immigrant artists and architects, and its relationship with the politics of the Vargas Era. In the third chapter "Brazilian Modernism, German Modernists", I will deal with the work of German immigrants in the formation of Brazilian modernism from the first manifestos, writings, and expositions. In the following sub-chapters, our subject is the creation of Pro Arte, from its founders, its first exhibitions, its artistic movements and political alignments created by the artistic groups in the association. In the fourth chapter "The Putsch", I will investigate the organization of the coup over Pro Arte by German authorities, and assess the subsequent manner by which the association went on to follow the guidelines of German cultural policy in Brazil. The sub-chapters concern the collaboration of Pro Arte between Italian and German cultural policy in Brazil. The last part addresses to the reaction of the national artistic field

and the repressive apparatus of the Estado Novo against the National Socialist propaganda in Pro Arte. Finally, in the fifth and final chapter "The Post-war Era," I will discuss the resurgence of Pro Arte activities after World War II and the Vargas' dictatorship, for which has continued to trace new paths to this modern day.

SAMENVATTING

Duitstalige, veelal Joodse, emigranten hebben aan de wieg gestaan van culturele ontwikkelingen in de twintigste eeuw in Brazilië tussen beide wereldoorlogen. Brazilië maakte deel uit van de Joodse diaspora in Amerika, al was de toestroom klein en vestigden maar weinig Joodse migranten zich definitief. Ondanks de aarzelende migrantenstroom naar Brazilië, was deze immigratie in aantal groot genoeg om het profiel van de daar reeds gevestigde gemeenschappen grondig te veranderen. De spanningen veroorzaakt door een dergelijke verandering werden nog vergroot door Duitse nationaal-socialistische politieke en culturele activiteiten in Brazilië en de opleving van xenofobe en autoritaire tendensen tijdens het presidentschap van Getúlio Vargas (1930-1945), die hun weerklank vonden binnen het artistieke veld in fricties tussen nationale en buitenlandse kringen in de strijd om bevoorrechte posities.

Braziliaanse en Duitse kunstenaars en kunstliefhebbers werden bijeengebracht in de vereniging *Pro Arte*, die in 1931 werd opgericht door Theodor Heuberger, een uit München geëmigreerde *marchand*, Petrus Sinzig, een Franciscaanse priester die zeer actief was op het gebied van muziek en de katholieke pers, en Maria Amelia Rezende, een pianiste en maecenas die *Pro Arte* naar nationaal niveau tilde. Met alleen al meer dan duizend leden in Rio de Janeiro, vormde *Pro Arte* de zogenaamde "Pro Arte Ring", met het hoofdkantoor in het zuidoosten en zuiden van het land, evenals vertegenwoordigingen in het noordoosten. Met een eigen tijdschrift, *Intercâmbio*, vertegenwoordigde de vereniging *Pro Arte* Duitse instellingen, zoals de *Deutscher Werkbund* en de *Deutsche Akademie* in Brazilië, en bracht ze geëmigreerde kunstenaars, tegenwoordig voor het merendeel vergeten, in aanraking met gerenommeerde Braziliaanse kunstenaars, zoals Guignard, organisator van de *Salão da Pro Arte*, Portinari, Di Cavalcanti, Segall, Brecheret en anderen, en liet Brazilië kennis maken met tot dusver nagenoeg onbekende artistieke stromingen, zoals de *Deutscher Werkbund*, het *Bauhaus*, de *Münchner Sezession* en de *Neue Sachlichkeit*. *Pro Arte* onderhield nauwe banden met het modernisme in São Paulo door samenwerking met *Pro Arte Moderna* en de *Modern Art Club* (CAM). Politieke gebeurtenissen gedurende de jaren dertig, zowel in Brazilië als in Duitsland, hadden een beslissende invloed op het traject van *Pro Arte* en haar partners.

Enerzijds onderwierp de overwinning van de Nazis de vereniging aan een ondraaglijk cultuurbeleid, anderzijds groeide in Vargas' *Estado Novo* de nationalistische en anti-Duitse druk, waaraan na Brazilië's oorlogsverklaring aan de As-mogendheden niet meer te ontkomen viel.

In deze dissertatie staan steeds de volgende vragen centraal: Wat was de positie van Duitse kunstenaars-immigranten in de Braziliaanse kunstwereld tijdens het Interbellum, in het bijzonder in de hoofdstad Rio de Janeiro? Wat was de uitwerking van het politieke klimaat, teweeggebracht hetzij door het Braziliaanse culturele beleid van de *Estado Novo*, hetzij door politieke acties van het Duitse Nationaal-Socialistische bewind, op de individuele en collectieve levensloop van deze kunstenaars? De historiografie houdt zich veelal bezig met de economische betrekkingen tussen Brazilië en Duitsland in die periode, maar pas sinds kort is er in Brazilië ook sprake van onderzoek naar de invloed van de Duitse culturele politiek. Er is nog steeds weinig bekend over hoe deze politiek het leven van geïmmigreerde kunstenaars heeft beïnvloed, in het bijzonder in andere delen van Brazilië dan het zuiden van het land.

Het onderwerp roept vragen op betreffende de aard van moderne democratieën. In het licht van de Vargas-periode wordt ernaar gestreefd het ontstaan van de moderne Braziliaanse staat te begrijpen en aldus de ontwikkeling van de Braziliaanse democratie. De randpositie van immigranten in Brazilië wordt tegenover de intrinsieke uitdagingen van de Braziliaanse maatschappij als geheel gesteld. Begrip van de democratische uitdagingen gerelateerd aan migratie betekent tevens inzicht in de wijze waarop de Braziliaanse staat verschilde van het fascisme en totalitarisme in Europa, als ook van staten met een moderne en geconsolideerde democratie.

In dit werk wordt ernaar gestreefd historiografische lacunes te belichten waarbij niet of op onkritische wijze wordt omgegaan met het nationalistische discours binnen het Braziliaanse modernisme. De kunstgeschiedenis heeft dit modernisme benaderd als een autonoom onderzoeksveld, met veronachtzaming van de politieke invloeden, en heeft de immigratie van kunstenaars steeds behandeld als een louter biografische aangelegenheid. In tegenstelling daarmee, benaderde de historiografie van immigratie gedurende het Vargas-tijdperk dit fenomeen wel vanuit een politiek gezichtspunt, met name waar het om migratiewetgeving en kolonisatiepolitiek ging, alsmede om de contacten met Duitsland vanuit een diplomatiek en economisch perspectief.

Om deze historiografische lacunes te verhelpen volgt deze studie het gezichtspunt van de Sociale Kunstgeschiedenis, waarin de Kunst niet zozeer intern wordt belicht via de analyse van kunstwerken, maar eerder binnen het kader van een meer algemeen artistiek veld. Met dat doel voor ogen wordt gebruik gemaakt van de sociologische bijdrage van Pierre Bourdieu, evenals de toeïgening daarvan door Sérgio Miceli in diens analyse van het Braziliaanse modernistische veld en de contacten daarvan met de politieke wereld, in het bijzonder de contacten met de Staat. Vanuit Bourdieu's sociologische visie ontstaan nieuwe vragen omtrent het Braziliaanse modernisme, betreffende patronage, circulatie en gebruiksgenot, evenals smaakvorming, evaluatiecircuits en

kunstkritiek. De Interbellum periode in Brazilië bracht een kortstondige vrijheid voor Duitse immigranten, in het intermezzo tussen de vervolgingen door nationalistische campagnes gedurende de Eerste en Tweede Wereldoorlog. Brazilië's oorlogsverklaring aan de As-mogendheden leidde duidelijk tot een herijking van politieke richtingen en sloot individuele levenslooptrajecten voorgoed af, zodat zelfs de naoorlogse politiek de gevolgen ervan niet kon opheffen. De geïmmigreerde kunstenaars kregen het onder het Braziliaanse, evenzeer als onder het Duitse nationalisme, zwaar te verduren: Terwijl aansluiting bij het Braziliaanse nationalisme hun veiligheid niet kon garanderen, was aansluiting bij het Duitse nationalisme hen reeds lang voor de oorlogsverklaring van 1942 voorgoed onmogelijk gemaakt. Zonder enige autonome beweegruimte zat er voor de immigranten in Brazilië niets anders op dan door te migreren naar andere landen of hun gemarginaliseerde positie te aanvaarden. Hun individuele en collectieve levenslooptrajecten vormen het onderwerp van dit onderzoek.

Voorts wordt in deze dissertatie gepoogd de positie van Duitstalige immigranten in de Braziliaanse kunst- en architectuurwereld tijdens de Vargas-periode te begrijpen. Uitgegaan wordt van de algemene veronderstelling dat de migratie van Europeanen naar de Amerika's gedurende de eerste helft van de twintigste eeuw het culturele bouwwerk van een aantal landen fundamenteel heeft gewijzigd. In het bijzonder mag worden aangenomen dat de Duitstalige immigranten die zich in Brazilië vestigden fundamentele actoren zijn geweest tijdens de beginperiode van het Braziliaanse modernisme, ook al werden zij geconfronteerd met voorwaarden en maatregelen die hun binnenkomst en vestiging in het land in hoge mate bemoeilijkten. Desalniettemin, wordt in deze dissertatie betoogd dat de autoritaire, buitenlandervijandige en nationalistische maatregelen van de opeenvolgende Vargas-regeringen elke herinnering aan de rol van geïmmigreerde kunstenaars en architecten bij de opkomst van het Braziliaanse modernisme zou uitwissen ten gunste van nationale kunststromingen. Toch kozen het nationale modernistische programma en het bijbehorende discours uitgedragen door het Ministerie van Onderwijs en Volksgezondheid onder leiding van Gustavo Capanema voor de zogeheten "Braziliaanse school" als hun legitieme vertegenwoordiger, hetgeen neerkwam op marginalisering van alle elementen die als vreemd werden beschouwd, met name geïmmigreerde kunstenaars. Het is van doorslaggevend belang dat de Duitse culturele politiek gericht op Brazilië voor het uitbreiden van haar invloed was aangewezen op Duits-Braziliaanse groeperingen en instituties. Daarbij was *Pro Arte* een prominent onderdeel van de initiatieven gericht op het *Deutschtum* in Rio de Janeiro. Gedurende een korte periode zou *Pro Arte* een uiterst divers publiek bij elkaar brengen, bestaande uit Brazilianen, Duitsbrazilianen, Duitsers, zowel Joods als niet-Joods, waaronder professionals en amateurs, classicisten en modernisten, architecten,

musici, kunstnijveraars en vreemdetalenstudenten, naast ook nog een groot aantal kunstminnaars en enthousiastelingen. Het hoofddoel van deze dissertatie is de historiografische lacunes achtergelaten door het Braziliaanse modernistische verhaal te onderzoeken via een eerste diepgaande analyse van de relatie ervan met het Duitse modernisme. De oorzaak van deze historiografische lacunes ligt bij het politieke en sociaal-historische perspectief van waaruit de Duitse immigratie dikwijls benaderd werd, met nadruk op migratieomstandigheden en migratiepolitiek in het bredere kader van de diplomatieke relaties tussen Brazilië en Duitsland. Voor wat de kunstgeschiedschrijving betreft, die zich vooral gericht heeft op Braziliaanse kunstenaars, met uitzondering van Lasar Segall als beeldend kunstenaar en Gregori Warchavchik in de architectuur (beiden geboren in het Russische keizerrijk), worden Duitse immigrant-kunstenaars bestudeerd die nog nooit eerder vanuit een uitgelezen sociaal perspectief onderzocht zijn.

Dit onderzoek is, zowel vanuit academisch als vanuit sociaal gezichtspunt, met name relevant omdat het zich richt op vraagstukken die nog steeds van belang zijn voor het hedendaagse Brazilië, in het bijzonder de uitdagingen die immigratie met zich mee kan brengen voor democratieën en de daaraan gerelateerde verschijnselen zoals racisme, rassendiscriminatie, buitenlanderhaat en de bijbehorende intolerantie.

Het is de bedoeling nieuwe analytische interpretaties te genereren voor de bestaande geschiedschrijving van Brazilië en om nieuwe onderzoeksgebieden te verkennen ten behoeve van toekomstige historiografieën. Verder maakt deze dissertatie zich met name sterk voor het openen van een dialoog over humanistische waarden, zoals vrijheid, democratie en mensenrechten -- in het bijzonder in relatie tot migratie en ballingschap, -- tegenover nationalisme, authoritarianisme en historiografische nalatigheid.

Het ruimtelijke en temporele kader van deze dissertatie omvat Rio de Janeiro vanaf de revolutie van 1930 tot aan het einde van de regering Vargas (1930-1945). De gebeurtenissen op gang gebracht in het Brazilië van na 1930 zijn het resultaat van een reusachtige breuk in het netwerk van relaties tussen regerende regionale oligarchieën en de nationale staat. Die vond zijn weerklink in de ontwikkeling van Rio de Janeiro's artistieke en architecturale veld, dat van oudsher afhankelijk was van overheidspatronage. Dit tijdsraam viel in grote trekken samen met fundamentele ontwikkelingen in Duitsland, zoals de verkiezingen van 1932 en de benoeming van Adolf Hitler tot Rijkskanselier, zijn opkomst als dictator en zijn ondergang aan het einde van de Tweede Wereldoorlog (1939-1945). Gedurende de Jaren 1930 nam het aantal ballingen en vluchtelingen van het Naziregime toe en de spanningen met buitenlanders bereikten een hoogtepunt toen Brazilië de oorlog verklaarde aan Duitsland en de As-mogendheden. Met het einde van de

Tweede Wereldoorlog en de *Estado Novo* verdwenen de meeste van deze politieke en sociale spanningen in Brazilië.

In het inleidende hoofdstuk "Theory of Migration and Exile" wordt de theoretische basis gelegd voor dit proefschrift via een globale bespreking van migratie en ballingschap vanaf hun oorsprong tot hun implicaties en door massamigratie te behandelen als een voortvloeisel van moderniteit, direct verbonden met politieke verschijnselen zoals totalitarisme en revolutie. In het tweede hoofdstuk "Immigration and Exile in Rio de Janeiro", worden de bijzondere kenmerken behandeld van de Duitse immigratie in Rio de Janeiro gedurende de eerste helft van de twintigste eeuw. In een deelhoofdstuk wordt de ontwikkeling van het Braziliaanse modernistische veld, de relatieve positie van geïmmigreerde kunstenaars en architecten en de relatie tot de politiek van de Vargas-periode in een context geplaatst. In het derde hoofdstuk "Brazilian Modernism, German Modernists", wordt het aandeel van Duitse immigranten besproken in de vorming van het Braziliaanse modernisme vanaf de eerste manifesten, geschriften en tentoonstellingen. In de volgende deelhoofdstukken ligt de nadruk op het ontstaan van *Pro Arte*, vanaf de oprichters, de eerste tentoonstellingen, de verschillende artistieke stromingen en de politieke verbintenissen aangegaan door artistieke groeperingen binnen de vereniging. In het vierde hoofdstuk "The Putsch", wordt de voorbereiding van de coup rond *Pro Arte* door Duitse autoriteiten besproken en wordt de wijze waarop de vereniging vervolgens de richtlijnen van de Duitse culturele politiek in Brazilië bleef volgen geëvalueerd. De deelhoofdstukken behandelen de collaboratie van *Pro Arte* met de Italiaanse en Duitse cultuurpolitiek in Brazilië. Het laatste deel ervan heeft betrekking op de reactie van het nationale artistieke veld en het repressieve staatsapparaat van de *Estado Novo* ten overstaan van de Nationaal-Socialistische propaganda binnen *Pro Arte*. Tenslotte wordt in het vijfde en laatste hoofdstuk "The Post-war Era", aandacht besteed aan de hernieuwde opkomst van activiteiten van *Pro Arte* na de Tweede Wereldoorlog en na de Vargas-dictatuur, waarbij de vereniging tot op de dag van vandaag steeds nieuwe initiatieven is blijven ontwikkelen.

CURRICULUM VITAE

Liszt Vianna Neto is a PhD candidate in History at University of Leiden, the Netherlands, Master in History at Universidade Federal de Minas Gerais, Master in Architecture and Urbanism at Universidade Federal de Minas Gerais, Coimbra Group researcher at the University of Leiden in 2010. He has experience in History, Art History, History of Architecture, teaching in Architecture and Urbanism courses at the Federal University of Minas Gerais and the Pontifical Catholic University of Minas Gerais, researching mainly in the following subjects: History of Art and Architecture in Brazilian modernism, and theory and methodology of History of Art and Architecture.